

ГОЛЕМИЯТ ОТСЪСТВАЩ: ВАЗОВ И БОТЕВИЯТ МИТ

Пламен Антов

1.

„Големият отсъстващ“ – това, разбира се, е клише, отнасящо се до отсъствието на Ботев от „Епопея на забравените“. А в по-общ смисъл – и до силно разколебаното му присъствие в цялостния националномитологичен проект на Вазов, осъществен основно през 80-те години на XIX в.

Всъщност точно това е проблемът, който тук ще засегна, макар и в един по-стеснен, специфициран аспект. Предварително искам да уточня, че няма да ме занимава емпиричната широта на проблема – как Ботевата фигура присъства изобщо в творчеството на Вазов, а още по-малко биографично-идейният аспект на отношението между двамата. Това вече е изяснено в ред изследвания, от Александър Теодоров-Балан¹ до Кирил Топалов² и Милена Цанева³.

Ще се съсредоточа върху един по-частен проблем – за *митологичния потенциал* в употребите на Ботевата фигура от Вазов, и по-специално в неговата поезия, която, по думите на М. Цанева, направо поема функциите на „създаващата и съхраняваща националните митове народна памет“⁴. Литературните явления ще ме интересуват преди всичко като симптом на процеси, протичащи на едно инфралитературно равнище, в сферите на дълбинно митологичното – там, където работят мощните, но скрити механизми на онова, което М. Цанева нарича „народна памет“ и което без никакво оперативното насилие можем да мислим и като *колективно несъзнавано*.

Народната памет е, можем да кажем, позитивисткият етикет на сложен, синкретично действащ на различни равнища комплекс от сили и отношения, чиято механика е подвластна изцяло на *митическото*, не на историческото. Историческите явления биват допуснати само след коренната си премодификация – след като изгубят историческия си характер и заживеят по законите на мита.

Българското възрождане през XIX в. се разгръща като процес на ускорена и радикална модернизация на българското общество, засягаща всички сфери на публичното битие – от най-„външните“ му проявления в стопанския и институционален живот (църква, образование и т.н.) до всички онези скрити сфери на колективната менталност, които специално ни интересуват, т.е. изграждането на едно свръххвърдено ядро от колективни представи, около което се оформя усещането за национална общност. Ядрото на тези представи е несъмнено *историческо*, но те могат да придобият същинската си функционалност само след силното „омекотяване“ на историческото в посока към митологичното. Модерният феномен на нацията – този централен императив на Възрождането – е здраво положен върху дълбинни психически структури на митическото.